

Горица Ђ. Мирковић
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
gorica.mirkovic@ff.uns.ac.rs
<https://orcid.org/0009-0008-5825-9548>

Оригинални научни рад
УДК 371::811.163.41'367.624'243
DOI: 10.19090/mv.2024.15.2.41-56

ПРЕДЛОЗИ У НАСТАВИ СРПСКОГ ЈЕЗИКА КАО СТРАНОГ (ПРИМЕНА МЕТОДЕ РАЗМИШЉАЊА НАГЛАС)¹

АПСТРАКТ: У раду се анализирају предлози у настави српског језика као страног помоћу података прикупљених применом методе размишљања наглас (енгл. *think-aloud protocol*). Усвајање предлога у настави страних језика праћено је бројним потешкоћама, што је случај и у настави српског језика као страног. Неки од разлога за то јесу њихова полисемантичност, фреквентност, али и недовољно посвећивање пажње овим језичким јединицама. У истраживању су учествовала три полазника курса српског језика као страног на средњем нивоу 1 (ниво Б1) учења. Циљ истраживања је утврдити у којој мери долази до грешака у употреби предлога код страних студената, који су могући узроци њиховог настанка те којим се критеријумима студенти служе приликом одабира одговарајућег предлога.

Кључне речи: српски језик као страни, употреба предлога, метода размишљања наглас.

PREPOSITIONS IN TEACHING SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE (APPLICATION OF THINK-ALOUD PROTOCOL)

ABSTRACT: The study analyzes prepositions in teaching Serbian as a foreign language on data collected using the think-aloud protocol. The acquisition of prepositions in foreign language teaching is accompanied by numerous difficulties, which is also the case in teaching Serbian as a foreign language. Some reasons for this include their polysemy, frequency, and insufficient attention given to these linguistic units. The research involved three participants of a Serbian language course at the intermediate level 1 – B1 of learning. The aim of the research is to determine to what extent errors occur in the use of prepositions among foreign students, what are possible causes of their occurrence, and what criteria students use when choosing the appropriate preposition.

Keywords: Serbian as a foreign language, use of prepositions, think-aloud protocol.

¹ Рад је заснован на семинарском раду из предмета Примењена когнитивна лингвистика на докторским академским студијама, чији је носилац проф. др Биљана Радић-Бојанић.

1. УВОД

Свесни изазова на које студенти српског језика као страног наилазе приликом усвајања предлогâ, али и важности савладавања препрека у разумевању и правилној употреби ових јединица, у овом раду бавимо се предлозима који се усвајају на почетним нивоима 1 и 2 (нивои А1 и А2) те средњем нивоу 1 (ниво Б1) учења српског језика као страног.

У истраживању су учествовала три студента српског језика као страног, који су похађали курс на средњем нивоу 1 (ниво Б1). Они су задатке радили методом размишљања наглас (енгл. *think-aloud protocol*), која подразумева да учесници вербализују своје мисли приликом решавања одређеног проблема. Корпус представљају задаци које су страни студенти попуњавали тако што су уписивали одговарајући предлог у дати контекст, те звучни снимци који су притом настали. Главни циљ овог рада јесте следећи: на основу урађених задатака и прикупљеног звучног материјала докучити на који начин полазници који уче српски језик као страни размишљају о предлозима, које критеријуме користе за њихов одабир у датом контексту и који су могући узроци грешака до којих долази у употреби предлогâ. Коначан циљ јесте дати допринос бољем разумевању грешака у употреби предлогâ у настави српског језика као страног и на основу донетих закључака побољшати и унапредити начин њихове обраде.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Предлоге дефинишемо као непроменљиве помоћне речи које стоје испред одређених падежних облика самосталних речи и служе за означавање њиховог односа према другим речима у реченици, као и за ближе одређивање тог односа (Станојчић–Поповић 2005: 126). Неки предлози јављају се уз само један падежни облик, неки уз два, а само по изузетку уз три падежна облика. Унутар система српског језика, с обзиром на централност и маргиналност падежа, исти предлошки облик у истом значењу никад *не опслужује* истовремено два непосредна опозициона парњака унутар датог система (акузатив и датив, генитив и локатив, генитив и акузатив, инструментал и датив, инструментал и локатив, датив и локатив). Из наведеног произилази да су теоријски могуће четири комбинације, од којих се по правилу реализују само две – акузатив и локатив с У, НА и О, те акузатив и инструментал с ПРЕД, НАД, ПОД и МЕЂУ (Ivić 2008³: 267–268). Предлози који се јављају уз два или три падежа, према значењу које

остварују у конструкцији с различитим падежима, могу се поделити на *истозначне* и *хомонимичне*, па тако, на пример, предлог НАД има истозначан карактер у конструкцији са спацијалним акузативом и спацијалним инструменталом, а хомонимичан карактер има предлог С(А) у конструкцији с инструменталом друштва и у конструкцији са спацијалним генитивом (Ivić 2008³: 267).

Усвајање предлогâ у настави страних језика представља велик изазов. Они су важан део ове наставе будући да спадају у једне од најчешће употребљаваних речи у језику. Тако, на пример, с обзиром на дистрибуцију у обичном, свакодневном енглеском језику, међу тридесет најчешће употребљаваних речи налази се чак девет предлога (Saint-Dizier 2006: 3). Од 122 милиона речи, колико их садржи електронски корпус савременог српског језика, претрага предлога НА и У даје готово два, односно готово три милиона резултата, што упућује на то да би ове јединице могле бити међу најфреквентнијим речима у српском језику.²

Тачна и прецизна употреба предлогâ једна је од последњих ствари које се савладају у учењу страног језика, а ни српски језик није у том погледу изузетак (Кликовац 2018: 113). Правилна употреба тзв. просторних језичких јединица, а то су најчешће предлози, једна је од последњих ствари која се научи у другом или страном језику, а многи никада не успеју овладати употребом на нивоу изворних говорника, посебно када је реч о неппросторним значењима (Matovac 2017: 265). Познато је да их је тешко научити и да су често предмет негативног трансфера (Bratož 2014: 325).

Разлози за отежано усвајање ових јединица јесу бројни. Први разлог јесте да су предлози генерално полисемантични, па многи имају различита значења у зависности од контекста; затим, употреба предлога у контексту много се разликује од једног језика до другог, често узрокујући негативни синтаксички трансфер; и на крају, чињеница је да предлози могу бити тешко препознатљиви, посебно у говору, будући да често имају мали број слогова (Logincz–Gordon 2012: 1). До проблема долази и због тога што су предлози често занемарени у настави страних језика, па се не посвећује довољно пажње њиховом увежбавању и дефинисању специфичног значења у датом контексту.

Предлози се често сматрају семантички празнима и дистрибутивно слободнима, а сматра се и да носе веома мали информациони садржај (Baldwin 2006: 197). Да предлози нису семантички празни није тешко

² [<http://korpus.matf.bg.ac.rs.html>]

доказати. Ако узмемо, на пример, предлоге У и НА: уз исту именицу они означавају *другачију ванјезичку ситуацију*, нпр. *У / НА броду*, односно *актуализују различита значења полисемичне именице*, нпр. *У / НА крају*, или *имплицирају унеколико различит појам*, нпр. *У / НА тањиру* (Кликовац 2018: 113). Наведено потврђује и пример *ићи ПО некога / нешто*, при чему конструкција означава да 'неко одлази сам и враћа се с неким / нечим на почетну локацију', дакле она замењује употребу чак два глагола. Осим тога, у српском језику предлози нису дистрибутивно слободни – јављају се испред именске речи, а сасвим изузетно иза ње.³ Занемаривањем семантичког потенцијала предлога у настави српског језика као страног не указује се на озбиљне разлике у концептуализацији између наизглед сличних конструкција – *У / НА кревету*, *НА / ПО столу*,⁴ *КОД / ДО другарице*,⁵ или пак *У школи : НА факултету*, те случај предлога ПОД и НАД у поређењу с ИЗНАД и ИСПОД,⁶ итд.

Ставовe да предлози немају значење или да су њихова значења произвољна и без међусобне везе, те да је потребно учити их напамет или памтити индивидуалне контексте, оповргла су истраживања из области когнитивне лингвистике. Из тог разлога дајемо пример анализе предлога ОД из монографије Љ. Шарић (2014), где се његово централно просторно значење извора прво директно повезује с временским значењем, у којем генитивна конструкција означава исходнишну тачку у времену, након чега следе остала проширења просторних значења, односно метафорички извори

³ Предлог РАДИ, а понекад и УПРКОС, може доћи и после именице или заменице, нпр. *себе РАДИ*, а неки предлози употребљавају се у споју с појединим прилозима, нпр. *ДО вечерас* (Пипер–Клајн: 2017: 205).

⁴ Мисли се на примере: 1) *Брашно је НА столу*, 2) *Брашно је ПО столу*. Први пример означава компактност, а други расутошћу по површини.

⁵ М. Ивић за примере типа *отишла је до мајке* и *отишла је код мајке*, који имају значење „бављења у сфери неког лица”, каже да нису синоними, зато што прва конструкција даје и податак о „ОГРАНИЧЕНОМ ТРАЈАЊУ такве ситуације”, те да се „предност даје избору предлога *до* по правилу онда кад у реченици стоји прилогом експлицирана информација о КРАТКОЋИ ПРОВЕДЕНОГ ВРЕМЕНА 'у сфери' особе о којој је реч” (Ивић 1999: 3). Пример *Идем ДО другарице*, дакле, означава краће задржавање у односу на пример *Идем КОД другарице*, иако у ванјезичкој стварности није нужно да буде и остварено кратко задржавање, док је у примерима с именицама живо (-) у својству локализатора кратко задржавање заиста планирано (нпр. *Идем ДО апотеке / продавнице / поште*).

⁶ К. Расулић (2004: 103–105) за предлоге НАД и ПОД у односу на ИЗНАД и ИСПОД каже да носе значењску компоненту која подразумева налажење ентитета у 'маневарском' простору другог ентитета, тј. да инсистирају на међуповезаности и могућности интеракције.

– агенс је извор радње, материјал је извор коначног производа, целина је извор дела, поседник је извор поседованог, узроци и средства су извори, итд. Даје се и значењска мрежа ове конструкције, у којој се наоко различита значења изводе из једног централног, тј. просторног значења извора и удаљавања од извора, које је у основи значења свих генитивних конструкција с предлогом ОД.

3. МЕТОДОЛОГИЈА

У овом истраживању применили смо методу размишљања наглас (енгл. *think-aloud protocol*), којом смо прикупили значајан звучни материјал, који нам је, уз писмено урађене задатке, послужио као грађа за анализу. Метода размишљања наглас може се користити приликом истраживања разлика у способности решавања проблема, у истраживању разлика у тежини међу задацима, у ефектима инструкције и другим факторима који имају утицаја на решавање проблема (Van Someren et al. 1994: 9).

Размишљање наглас током решавања проблема подразумева да субјекат непрекидно говори и изговара наглас све што му пролази кроз мисли док обавља дати задатак, а да га притом нико не прекида нити поставља сугестивна питања, јер се субјекат подстиче да даје тренутне извештаје о својим мислима и да избегава тумачење или објашњење онога што ради, већ се само мора концентрисати на задатак (Van Someren et al. 1994: 26). Ова метода не доводи до поремећаја у процесу размишљања. Прикупљени подаци веома су директни и без кашњења, а испитаници их износе онако како им падају на памет, што значи да не морају бити потпуни, тј. они могу вербализовати само део својих мисли (Van Someren et al. 1994: 26).

Предност вербализовања мишљења огледа се у томе да методе вербализовања мишљења, иако захтевне због транскрипције, сегментације и кодирања, дају најбогатије податке о когнитивним процесима који се дешавају током извршавања задатка (Leow–Manchón 2021: 306). Иако људи често нису свесни свих процеса и не вербализују све што помисле у тренутку решавања задатка, подаци су свакако драгоцени јер откривају многе приступе решавању датог проблема. Два испитаника могу доћи до истог одговора на сасвим различите начине (Maskey–Gass 2005: 79). Осим тога, овом методом могли бисмо открити специфичне когнитивне процесе који могу бити универзални, а самим тим и доћи до закључка на који начин се долази до исправног, односно погрешног решења постављеног задатка –

којим се механизмима размишљања о различитим појмовима испитаници служе и како конципирају те појмове.

У овом истраживању учествовала су три полазника Међународне летње школе српског језика, културе и историје на Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду, која је трајала од 16. јула до 7. августа 2022. године. Учесници су били у истој групи, дакле на истом нивоу учења – средњи ниво 1 (ниво Б1). Први полазник учи српски језик од малих ногу јер је то први језик његове мајке, други полазник учио је српски годину дана пре доласка у Школу и то као студент словенске филологије, а трећи је два семестра учио хрватски језик. Њихови први језици су енглески, пољски и литвански. Студенти не живе на српском говорном подручју, дакле нису континуирано изложени нашем језику.

Подаци су прикупљани у два круга. Први круг је био у првој недељи, а други након завршетка Школе и положеног испита на нивоу Б1. Временски размак између првог и другог тестирања био је две и по недеље у случају првог и трећег полазника, а у случају другог, из оправданих разлога, размак је био око месец дана. Оба пута задатак је био исти – попунити празнине у примерима одговарајућим предлогом. У првом кругу сви студенти добили су исте примере (44 реченице), а њима су били обухваћени предлози који се јављају на нивоима А1 и А2.⁷ То су следећи предлози, уз које у заградама наводимо број примера у којима су могли бити употребљени: БЕЗ [2], ЗА [6], ИЗ [3], ИЗМЕЂУ [1], ИЗНАД [1], ИСПОД [1], К(А) / ПРЕМА [1],⁸ КОД [1], НА [11], О [1], ОД [2], ОКО [1], ПО [2], ПОД [1], С(А) [4], У [5] и УПРКОС [1]. У другом кругу задаци су били прилагођени сваком полазнику – добили су примере у којима су направили грешку у првом кругу, али и додатне примере, обрађене на нивоу Б1 током Школе, који су били исти за све (31 реченица).⁹ Укупан број примера у другом кругу, дакле, зависио је од броја поновљених примера код сваког полазника. Новим примерима обухваћени су следећи предлози, и то у значењима која су на нивоу Б1 обрађена у већој мери него на нижим

⁷ Примери су одабрани на основу уџбеника који се користи на почетним нивоима учења српског језика као страног *Научимо српски 1* (Bjelaković–Vojnović 2014⁵).

⁸ Будући да је једини пример у којем је требало употребити један од ова два предлога био са спацијалним директивним дативом, те су оба предлога подједнако исправна у датом примеру, ставили смо косу црту.

⁹ Примери су одабрани на основу уџбеника који се користи на средњем нивоу учења српског језика као страног *Научимо српски 2* (Alanović i dr. 2018²).

нивоима или у новим значењима: ЗА [1], ИЗ [2], КОД [1], НА [6], ОД [6], ПО [2], С(А) [6], У [7].

Приликом оба тестирања постојао је само један тип задатка. Испитаници су попуњавали празнине одговарајућим предлогом, а у само једном примеру, и то приликом другог тестирања, требало је уписати два предлога у једну реченицу. Учесници истраживања самостално су попуњавали примере износећи наглас своја размишљања током рада, која су снимљена. Они су то радили насамо, без учешћа друге особе. Прикупљен је звучни материјал у трајању од 88 минута, који је потом транскрибован (дужина текста износи око десет страна документа у Ворду). Важно је истакнути и да су студенти вербализовали своје мисли на српском језику, уз повремено коришћење енглеског језика, који је први језик само једном од њих. Дакле, није било могућности да сва три студента вербализују мисли на свом првом језику, што би им засигурно олакшало сам процес решавања задатака овом методом.

4. РЕЗУЛТАТИ И АНАЛИЗА

Корпус овог истраживања сагледава се из различитих углова, при чему се приликом анализе узимају у обзир различити, по нашем мишљењу, релевантни параметри. Резултате сваког испитаника представићемо појединачно – колико примера је успешно решено, а колико неуспешно приликом оба тестирања, с освртом на то у којем су тестирању студенти остварили бољи резултат. На основу примера које смо поновили утврдићемо јесу ли током похађања Школе студенти побољшали своје знање о предлозима. У овом делу изнећемо и критеријуме којима су се студенти служили док су решавали задатке и то за сваког студента појединачно. Том приликом у обзир ћемо узети и њихово претходно искуство у учењу српског језика, а како смо већ напоменули, ради се о три различита искуства. На крају ћемо издвојити неколико примера у којима су студенти употребили погрешан или неочекиван предлог, те ћемо покушати утврдити разлоге због којих је до тога дошло.

4.1. Резултати тестирања

У табели (Табела 1) наводи се у којем проценту су полазници на празне линије уписали тачан предлог. У тачне се убрајају и они примери у којима су полазници уписали другачији предлог од очекиваног, формирајући

тако реченицу за нијансу мање природну, но, с обзиром на то да се ради о граматички исправним и смисленим конструкцијама, признати су као тачни одговори.

	Први тест	Други тест
Први студент	65,91%	63,63%
Други студент	78,57%	80%
Трећи студент	78,57%	53,49%

Табела 1. Процентуална заступљеност тачних одговора

Само је један студент имао бољи резултат приликом другог тестирања. Овакви подаци и не чуде с обзиром на то да су полазници прошли интензиван курс и да се током наставе нисмо посебно посветили предлозима, него само онолико колико је било прописано радним материјалом. Осим тога, приликом другог тестирања обухваћени су примери у којима су студенти погрешили приликом првог тестирања (а да им претходно није указано на грешке и није им дата повратна информација зашто решење није тачно), те су већим делом обухваћена и нова значења, која су обрађена током Школе на Б1 нивоу, а за њих је потребно још времена како би се у потпуности усвојила.

У наредној табели (Табела 2) процентуално се наводе нетачни одговори. У заградама је, такође у процентима, дата заступљеност оних одговора (у оквиру нетачних) у којима је спој предлога и именске речи нетачан у датом контексту, али могућ у савременом стандардном српском језику.¹⁰ Нетачним одговорима сматраћемо све оне који одступају од норме

¹⁰ Посебно смо издвојили примере у којима су полазници употребили предлог који може да се појави с датим падежним обликом (нпр. *Викендом идем *СА родитеља на ручак, Често мислим *О њих.*). Предлог С(А) у стандардном српском језику може се јавити с двама падежним облицима – с генитивом (нпр. *Долазим С Гренланда*) и инструменталом (нпр. *Разговарам С Марком*), а предлог О може се комбиновати с акузативом (нпр. *Удара шаком О сто*) те локативом (нпр. *Мислим О њој*). Будући да облик *родитеља* може да буде генитив јединине или множине, а предлог С(А) долази уз овај падежни облик, такве примере смо процентуално издвојили у загради, као и други пример *О њих* јер је реч о предлогу О с обликом који може да буде акузатив. Иако смо мишљења да полазници вероватно нису у тој мери овладали падежним системом српског језика и да не знају за све ове спојеве појединих предлога и падежних облика, а уз то у много примера се ради о падежном синкретизму, па је врло тешко рећи на који падежни облик су они мислили приликом решавања датог примера, ипак смо у заградама навели процентуалну заступљеност тачних спојева јер, поучени искуством из наставне праксе, ипак мислимо

стандардног српског језика, дакле употребу оног предлога који се не употребљава с датим падежним обликом те употребу предлога с датим падежним обликом у погрешном значењу.

	Први тест	Други тест
Први студент	22,73% (90%)	31,11% (92,86%)
Други студент	21,43% (100%)	20% (100%)
Трећи студент	21,43% (77,78%)	44,19% (84,21%)

Табела 2. Процентуална заступљеност нетачних одговора¹¹

На овом месту морамо поменути и лексику која се појављује у примерима, будући да испитаницима нису сви облици били познати и самим тим су утицали на уписивање тачног предлога. Лексика је одабрана по узору на уџбенике *Научимо српски 1* и *Научимо српски 2*, но, полазници су на испитиваном нивоу, тј. нивоу Б1, наишли на непознату лексику. Нису разумели следеће облике: *разред*, генитив множине *снова*, *лустер*, локатив једине (*y*) *лакту*, 2. лице множине императива *лезите*, генитив једине *поноћи*, те топоним *Чачак* (полазници нису препознали да се ради о граду у Србији, већ их је облик асоцирао на државу – Чешку).

Будући да смо у другом тестирању поновили примере у којима су студенти погрешили приликом првог тестирања, проверили смо колико су грешака студенти поправили у другом тестирању. Први студент је поправио само једну грешку од укупно десет, други је у пет примера употребио одговарајући предлог, од девет поновљених, а трећи је исправио две грешке приликом другог тестирања, од укупно девет приликом првог. Иако подаци код првог и трећег студента нису задовољавајући, с обзиром на то да им није скренута пажња на грешке које су начинили приликом првог тестирања, овакви подаци не чуде.

да полазници на вишем нивоу немају потешкоћа с памћењем предлога и падежа који уз њих иду колико с одабиром исправног предлога.

¹¹ Први студент није уписао ниједан предлог у пет примера приликом првог тестирања те у једном примеру приликом другог. Трећи студент приликом другог тестирања оставио је један пример празан.

4.2. Критеријуми којима се студенти најчешће служе приликом одабирања предлога

Први студент се током попуњавања празнина ослања на то да ли пример *добро звучи*, потом на идентификацију падежног облика који следи, поређење с првим језиком (енглеским), поређење с другим конструкцијама у српском језику, те на рекцију глагола. Труди се да готово увек идентификује падеж с циљем да му то олакша избор предлога, но, заправо, не узима у обзир падежни облик, већ на основу тога како дати пример *звучи* одређује који предлог највише одговара примеру. Полазник не греша код конструкција које су обрађене на курсу у Школи: *личити НА некога, жена С плавим панталонама : жена У плавим панталонама*, а код квалификативне конструкције објашњава и вањезичку ситуацију у којој се употребљава једна од те две конструкције. С обзиром на то да се ради о студенту који усваја српски језик од малих ногу, не чуди његово ослањање на језички осећај. За разлику од друга два студента, који су се са структуром граматике српског језика упознали на курсевима, учећи притом и да говоре, први студент је усвајао језик у комуникацији с породицом.

Други студент одабере предлог на основу падежне форме која му следи, затим примере пореди с матерњим језиком (пољским), размишља о семантици именице, као и о рекцији глагола. Осим тога, понекад се ослања и на звучност (напомиње да нешто *боље звучи*) и на – како каже – *интуицију*. С обзиром на то да се ради о студенту словенске филологије, овакви су критеријуми очекивани. Други студент често говори *знам / памтим ову конструкцију* (нпр. *ПО занимању*), *ово је конструкција* (нпр. *хвала НА нечему*), мислећи притом на предлошко-падежне конструкције које је научио и потпуно је сигуран у дати спој, што је последица већег броја лекторских вежби у односу на друга два студента. Често помиње да је нека конструкција *иста у пољском*, и, осим у једном примеру, код овог студента уочава се позитивни језички трансфер, што је, као што смо већ поменули, вероватно последица његових филолошких студија.

Трећи студент ослања се на поређење с другим језицима, и то, пре свега, на поређење с матерњим језиком (литванским), те с његовим првим (енглеским) и другим страним језиком (руским), и притом је доминантнији позитивни језички трансфер у односу на негативни. Осим тога, поменути студент се ослања и на познате конструкције, па тако, на пример, у реченици *Идем НА састанак* уписује предлог *НА* по узору на *Идем НА представу*.

Веома често не објашњава како долази до решења, већ само даје коментар да му је то *аутоматски*, а понекад и да се сећа конструкције с часа (*знам да то имамо у уџбенику, ово је као што смо вежбали* и сл.). Истиче да му је лакше када зна целу формулу – нпр. *личи НА и акузатив*. Објашњава, такође, горепоменуто квалификативну конструкцију (*жена С плавим панталонама : жена У плавим панталонама*), те се одлучује за другу конструкцију јер је вероватнија.

4.3. Анализа одабраних примера

Сви студенти запамтили су рекцију глагола *личити*, те су сви уписали добар предлог у датом примеру. Међутим, само је један студент тачно допунио пример *делити некога / нешто НА некога / нешто*. У оба случаја реч је о предлогу НА с акузативом и обе конструкције уче се на Б1 нивоу.

- 1) Пера личи НА мајку.
- 2) Људе делимо НА добре и лоше.
Људе делимо *И добре и лоше.
Људе делимо *ПО добре и лоше.

Троје студената приликом првог тестирања уписало је предлог О у примеру (3). Разлог за то је двојака рекција глагола *мислити* (*мислити О нечему* и *мислити НА нешто*), но и рекција других когнитивних глагола (нпр. *размишљати*).

- 3) Често мислим *О њих.

Два студента употребила су предлог НА у примеру (4). Такав избор предлога могао је бити под утицајем конструкције *НА булевару*, али и зато што постоје две варијанте (*У улици : НА улици*), које носе различито значење.¹²

- 4) Она живи У Његошевој улици.
Она живи *НА Његошевој улици.

У примеру (5) два студента уписала су предлог ИЗ док је један уписао ОД. Врло често полазници знају само рекцију глагола *долазити* која подразумева предлог ИЗ уз генитив јер им се не указује на другу, тј. на С(А)

¹² Улица се може концептуализовати као САДРЖАТЕЉ (*У улици / улици*) на основу тога што представља простор затворен с три стране, али и као НОСИТЕЉ (*НА улици / улици*) зато што постоји раван дводимензионални простор између два реда зграда, који је довољно велики да се може концептуализовати као ПОВРШИНА (уп. Klіkovac 2006: 57–58).

с генитивом. Предлог ОД могао је бити употребљен зато што је реч о предлогу који се јавља само уз именску реч у генитиву, полисемантичан је и врло фреквентан, због чега студенте генитивни облик често асоцира на то да треба да употребе предлог ОД.

5) Оне долазе *ИЗ Исланда.

Оне долазе *ОД Исланда.

Предлог НА у примеру (6) уписала су два студента, док је један уписао предлог У. Узрок грешке код једног студента може бити то што није познавао именицу *лакату*, а мислио је да је у питању други део тела (*кукови*), због чега је употребио предлог НА (нпр. *ставити руке НА кукове*). Осим тога, предлози У и НА у специјалном значењу често бивају замењивани код страних студената, а такве грешке се могу проширити и на друга значења.

6) Савијте руке У лакту.

Савијте руке *НА лакту.

У примеру (7) два студента уписала су ОД, а један је уписао НА. За грешке у ова два примера одговоран је неадекватан одабир именица, будући да је њихово значење студентима било непознато. Осим тога, познате су им конструкције у којима се уз одевни предмет јавља неконгруентни атрибут у виду предлога ОД с именицом која означава неки материјал, што је могло утицати на одабир овог предлога.

7) Допада ми се ова мајица НА пруге.

Допада ми се ова мајица *ОД пруге.

У примеру (8) два студента уписала су предлог О, а један је оставио то место празно. Очекиван је био предлог ИЗ, али с обзиром на то да овај тип каузалног значења није толико фреквентан на почетним нивоима, не изненађује што се нису сетили овог предлога. С обзиром на то да се ради о правилној и смисленој конструкцији, њихова решења су призната као тачна.

8) Пева у хору О љубави.

Два студента су написала НА, те један ИСПРЕД у примеру (9). Прва конструкција је призната, но уписани предлог није био очекиван. Препознавши да се ради о акузативу, полазници су одмах уписали предлог који су први усвојили и који је веома фреквентан у српском језику, иако бисмо ову конструкцију ређе употребили.

9) Стави јастук НА главу.

Стави јастук *ИСПРЕД главу.

5. ЗАКЉУЧАК

Методом размишљања наглас прикупљени су подаци о размишљањима троје страних студената приликом попуњавања празнина одговарајућим предлогом у задатим реченицама. На овај начин добили смо увид у то на који начин ови студенти бирају предлоге и које све критеријуме притом узимају у обзир. Резултати су показали да полазници на Б1 нивоу углавном нису имали потешкоћа с употребом предлога и одговарајућег падежа. Гршили су, пре свега, у употреби одговарајућег предлога. Приметили смо и да су студенти најсигурнији када конструкције знају напамет, када су им довољно познате или када су се с њима сусрели у радном материјалу.

Применом ове методе у настави српског језика као страног може се доћи до сазнања о когнитивним процесима који се одвијају код студената док решавају различите задатке. Помоћу ње се откривају критеријуми којима се студенти служе приликом одабира одговора који ће дати у задатку, а ти критеријуми могу се поделити на оне који доводе до тачног и на оне који доводе до нетачног одговора. Увидом у ток мисли студената може се развити бољи приступ обради различитих језичких јединица у овој настави. На тај начин предавач студентима може пренети информације о релевантним критеријумима којима би требало да се служе, а који би им у коначници олакшали учење језика. Овом методом откривају се и узроци грешака у употреби страног језика. Познавањем тих узрока предавач се унапред може припремити на потенцијалне грешке те осмислити начин за њихово спречавање или отклањање.

С обзиром на чињеницу да задаци с предлозима не одузимају много времена, могуће је често им посветити пажњу на часу. У настави се показало да конструкције које су много пута поновљене, тј. оне које се раде од самих почетака учења, иако специфичне за српски језик, бивају усвојене, па студенти ретко греше у њиховој употреби (нпр. *ПО занимању, НА тијаци / тијацу, У 7.00 сати, шетати се ПО граду*). Да фреквентност има значајан утицај у усвајању предлога у страном језику показало је и истраживање у енглеском језику, којим је утврђено да механизми који се заснивају на фреквентности имају важну улогу у одређеним доменима учења страног језика, а студенти брзо стичу прецизност у семантички сложеним областима другог језика због имплицитног учења заснованог на великим количинама *инпута*, па се, да би се олакшао и убрзао овај процес, предавачима саветује

да охрабре студенте да читају и слушају више, тј. да буду изложени страном језику у ширем распону различитих контекста (Mueller 2011: 487).

Ослањање на матерњи језик или друге стране језике неизбежно је приликом учења страног језика, а самим тим неизбежан је и негативни трансфер. У нашој грађи нисмо открили много таквих примера зато што фокус није био на тој проблематици. Свесни смо да би требало спровести и таква истраживања, јер би се фокусирањем на контрастивне аспекте између матерњег и циљног језика могао открити потенцијални негативни трансфер (Bratož 2017: 335).

На крају, сматрамо да не постоји универзални приступ који можемо користити приликом обраде сваког предлога, већ да га одређује његова специфична природа. Неке конструкције студенти ће одмах усвојити, неке ће запамтити због фреквентности у свакодневном говору, неке ће бити потребно супротставити другим конструкцијама, онима са веома сличним значењем, или пак онима са супротним, итд. Важно је формирати приступ који најбоље одговара сваком од предлога, а потом и посветити довољно времена њиховом увежбавању, и то у континуитету од самог почетка учења.

ИЗВОРИ

- Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду* [<http://korpus.matf.bg.ac.rs.html>] [*Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду*] [<http://korpus.matf.bg.ac.rs.html>]
- Alanović, M. i dr. (2018²). *Naučimo srpski – Let's Learn Serbian 2*. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Bjelaković, I., Vojnović, J. (2014⁵). *Naučimo srpski – Let's Learn Serbian 1*. Novi Sad: Filozofski fakultet.

ЛИТЕРАТУРА

- Ивић, М. (1999). О реченицама типа *отишла је код мајке / отишла је до мајке*. *Наш језик* 33 (1–2): 1–4 [Ivić, M. (1999). О реченицама типа *otišla је код мајке / otišla је до мајке*. *Naš jezik* 33 (1–2): 1–4].
- Кликовац, Д. (2018). Предлошка значења у настави српског језика као страног: случај предлога *у* и *на*, у *Српски језик у светлу когнитивне лингвистике* (Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије): 113–128 [Klikovac, D. (2018). Predložka značenja u nastavi

srpskog jezika kao stranog: slučaj predloga *u* i *na*, u *Srpski jezik u svetlu kognitivne lingvistike* (Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije): 113–128].

- Пипер, П., Клајн, И. (2017). *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска [Piper, P., Klajn, I. (2017). *Normativna gramatika srpskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska].
- Станојчић, Ж., Поповић, Јб. (2005). *Граматика српскога језика за I, II, III и IV разред средње школе*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства [Stanojčić, Ž., Popović, Lj. (2005). *Gramatika srpskog jezika za I, II, III u IV razred srednje škole*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva].
- Baldwin, T. (2006). Distributional Similarity and Preposition Semantics, in *Syntax and Semantics of Prepositions*, ed. Patrick Saint-Dizier (Dordrecht: Springer): 197–210.
- Bratož, S. (2014). Teaching English Locative Prepositions: A Cognitive Perspective. *Linguistica* 54: 325–337.
- Ivić, M. (2008³). О структури српскохрватског падежног система, у *Lingvistički ogledi* (Beograd: Biblioteka XX vek): 261–269.
- Klikovac, D. (2006). *Semantika predloga. Studija iz kognitivne lingvistike*. Beograd: Filološki fakultet.
- Leow, R. P., Manchón, R. M. (2021). Directions for Future Research Agendas on L2 Writing and Feedback as Language Learning from ISLA Perspective, in *The Routledge Handbook of Second Language Acquisition and Writing*, eds R. M. Manchón and C. Polio (New York: Routledge): 299–311.
- Lorincz, K., Gordon, R. (2012). Difficulties in Learning Prepositions and Possible Solutions. *Linguistic Portfolios* 1: Article 14.
- Mackey, A., Gass, S. M. (2005). *Second Language Research: Methodology and Design*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Matovac, D. (2017). *Prijedlozi u hrvatskome jeziku. Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Mueller, C. M. (2011). English Learners' Knowledge of Prepositions: Collocational Knowledge or Knowledge Based on Meaning? *System: An International Journal of Educational Technology and Applied Linguistics* 39: 480–490.
- Rasulić, K. (2004). *Jezik i prostorno iskustvo. Konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.

- Saint-Dizier, P. (2006). Introduction to the Syntax and Semantics of Prepositions, in *Syntax and Semantics of Prepositions*, ed. Patrick Saint-Dizier (Dordrecht: Springer): 1–26.
- Someren, van M. W. et al. (1994). *The Think Aloud Method: A Practical Approach to Modelling Cognitive Processes*. London: Academic Press.
- Šarić, Lj. (2014). *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Gorica Đ. Mirković
University of Novi Sad

PREPOSITIONS IN TEACHING SERBIAN AS A FOREIGN LANGUAGE
(APPLICATION OF THINK-ALOUD PROTOCOL)

Summary

The paper analyzes prepositions in teaching Serbian as a foreign language on data collected using the think-aloud protocol. The acquisition of prepositions in teaching of foreign languages is accompanied by numerous difficulties, which is also the case in teaching Serbian as a foreign language. Some of the reasons for this are their polysemy, frequency, but also insufficient attention to these linguistic units. That is why these units are often one of the last to be adopted when learning a foreign language. Our research included three students of Serbian as a foreign language course at intermediate level 1 – B1 of learning, at the International Summer School of Serbian Language, Culture and History at the Faculty of Philosophy in Novi Sad. The research was conducted in two rounds – at the beginning of the School, and after students completed it and passed the B1 level exam. The participants filled in the blanks in the given sentences by writing the appropriate preposition, while thinking aloud, i.e. verbalizing everything that was going through their minds while solving the tasks, which was also recorded. The corpus of the research, therefore, were the tasks that the participants did and the recordings that were collected. The aim of the research was to determine to what extent errors occur in the use of prepositions among foreign students, what possible causes of their occurrence are, and what criteria students use when choosing the appropriate preposition. Research has shown that students use different criteria when choosing a suitable preposition, the most common of which are: the case form that follows it, how the example sounds, whether they know the example, the verb's rection, etc.

Keywords: Serbian as a foreign language, use of prepositions, think-aloud protocol.

Примљено: 28. 4. 2024.
Прихваћено: 12. 7. 2024.